

ZaBEZPEČ si vedomosti: Čo je to bezpečnosť?

Autor:
Rastislav Kačmár

Čo je to bezpečnosť?

Bezpečnosť, aj keď si to neuvedomujeme, je každodennou súčasťou nášho života. Človek pravidelne robí rozhodnutia na základe subjektívnych a objektívnych faktorov tak, aby sa cítil bezpečne a aby nič neohrozovalo jeho bezprostrednú existenciu – pri jazde v aute si zapíname bezpečnostné pásy, v noci sa vyhýbame tmavým a neznámym uličkám, pri prechode cez cestu sa obzeráme, či nejde auto a dokonca aj dovolenku si vyberáme podľa toho, či je dané miesto bezpečné. Bezpečnosť síce nepatrí medzi najzákladnejšie ľudské potreby, no pocit bezpečia a istoty definuje aj mieru slobody človeka a to, do akej miery sa pri svojom konaní obmedzuje externými faktormi. Práve na základe vonkajších faktorov rozlišujeme objektívnu a subjektívnu bezpečnosť. V prípade objektívnej bezpečnosti hovoríme o absencii akýchkoľvek rizík, ktoré by ohrozovali hodnoty jednotlivcov alebo štátov, subjektívna sa týka len konkrétneho aktéra, u ktorého absentuje pocit strachu.

Zaistenie bezpečnosti a prežitia bolo hlavnou ľudskou úlohou už od počiatku dejín. Preto sa aj skúmanie tohto pojmu a jeho obsahu začalo už v staroveku. Starogrécky historik Thukydides vo svojom diele mapujúcom priebeh Peloponézskej vojny medzi Aténami a Spartou nepriamo upozornil na problém bezpečnosti a najmä na fakt, že nerovnomerné rozloženie moci, ktoré by evokovalo stav bezpečnosti, môže viesť k vzniku konfliktu.¹ Dôležitosť bezpečnosti je však badateľná v priebehu celého vývoja ľudskej civilizácie a každá spoločnosť, ktorá v priebehu dejín existovala, považovala otázku ochrany svojho teritória, obyvateľstva, materiálnych a duchovných hodnôt za prvoradú.

Bezpečnosť je mimoriadne komplexným a viacrozmerným fenoménom, ktorý zahŕňa značné množstvo oblastí a dimenzií. Jednou z nich je aj medzinárodná a vnútroštátna bezpečnosť. Termín bezpečnosť nikdy nebol jednoznačne definovaný, vymedzení pojmu a jeho obsahu je preto mnoho. Vo všeobecnosti ale môžeme konštatovať, že ide o stav, kedy daný aktér (či už ide o jednotlivca, štát alebo iného aktéra) nepociťuje nebezpečenstvo, respektíve bezprostredné ohrozenie. Niektorí teoretici ju vnímajú ako najvyššiu hodnotu v živote jednotlivcov, spoločnosti a štátu. V

¹ Kolodziej, E. (2005). *Security and international relations*. Cambridge: Cambridge University Press.

negatívnom zmysle slova sa bezpečnosť chápe ako neexistencia alebo neprítomnosť hrozby, v pozitívnom ju môžeme vnímať ako najvyšší cieľ a zároveň ako proces, ktorý by mal byť výsledkom aktívnych opatrení vo viacerých sférach – politickej, ekonomickej, diplomatickej, no hlavne vojenskej.²

Pri definícii bezpečnosti je, samozrejme, dôležité, či túto definíciu formulujú ekonómovia, právnici, sociológovia, technici, vojaci či politológovia. Vnútornú bezpečnosť môžeme definovať ako „súhrn vnútorných bezpečnostných podmienok, legislatívnych noriem a opatrení, ktorými štát zabezpečuje demokraciu, ekonomickú prosperitu, bezpečnosť občanov, ako aj presadzovanie právnych a morálnych noriem.“³ Táto definícia sa dá uplatniť aj v medzinárodných vzťahoch, respektíve pri aplikovaní rovnakých štandardov a podmienok na medzištátnu a globálnu bezpečnosť. Jednoduchšie a všeobecnejšie bezpečnosť vymedzuje Buzan – definuje ju ako „snahu o odstránenie hrozby“⁴ Cieľom aktérov medzinárodných vzťahov teda je zaistiť si bezpečnosť, čiže taký stav, ktorý umožní fungovanie, stabilitu a rozvoj jednotlivých aktérov, pričom zachová mier a základné práva a slobody iných aktérov.

Kto bezpečnosť zaručuje - štát ako garant bezpečnosti

Existujú však oblasti, v ktorých je zaistenie bezpečnosti nad silu jednotlivca. Nie je možné individuálne sa brániť proti ozbrojenej agresii, zabrániť šíreniu zbraní hromadného ničenia alebo ovplyvniť ekonomické a environmentálne problémy sveta.

Jednotlivec preto dobrovoľne ochranu svojich záujmov posúva na vyššiu organizačnú štruktúru – štát. Ten disponuje vnútornou a vonkajšou suverenitou a prostredníctvom svojich bezpečnostných zložiek (polícia, ozbrojené sily) zaisťuje bezpečnosť svojich občanov. Vnútorná suverenita mu umožňuje vykonávať jurisdikciu v rámci štátneho celku, zatiaľ čo vonkajšia suverenita mu garantuje rovnocenné postavenie v systéme medzinárodných vzťahov a to, že žiadny iný štát nemá právo zasahovať do jeho interných záležitostí.

² Eichler, J. (2009). *Mezinárodní bezpečnost v době globalizace*. Praha: Portál.

³ Konceptia vnútornej bezpečnosti Slovenskej republiky z roku 2003, http://www.minv.sk/swift_data/source/mvsr/dokumenty/vnutornaBezpecnost.rtf, online [cit. 28.6.2016]

⁴ Buzan, B. (1991). *New patterns of global security in the twenty-first century*. MIT Press: Cambridge.

Národný štát je za hlavného garanta bezpečnosti a rovnako aj za hlavného aktéra medzinárodných vzťahov považovaný od roku 1648, keď bol podpísaný Vestfálsky mier, ktorý definitívne ukončil tridsaťročnú vojnu. Vytvorilo sa tak nové usporiadanie medzinárodných vzťahov, na čele ktorého stál práve štát. Vestfálsky mier po prvýkrát deklaruje štát ako suverénneho aktéra (navonok aj dovnútra), ktorý sa opiera o medzinárodné právo a prostredníctvom neho sa snaží predchádzať anarchii. V prípade štátu a jeho bezpečnostných záujmov sa uplatňuje podobný princíp ako pri jednotlivcovi – štáty motivuje hlavne snaha zachovať si svoju vlastnú existenciu. Tomu prispôsobujú aj svoju vnútornú a medzinárodnú politiku či bezpečnostné stratégie.

Zmeny v globálnom bezpečnostnom prostredí, ktoré nastali po skončení studenej vojny, však ovplyvnili aj pozíciu štátu. Po rozpade bipolárneho systému, ktorý bol založený na existencii dvoch mocností, respektíve dvoch blokov, ktoré sa navzájom vyvažovali a odstrašovali, sa štáty ocitli v novej situácii. Orientácia v medzinárodnom prostredí sa sťažila, no eróziu mocenského monopolu štátu umocnili aj globalizácia, technologická revolúcia a sekuritizácia nových oblastí, ktoré dovtedy neboli vnímané ako bezpečnostné hrozby. Vojenský konflikt zrazu nebol jedinou bezpečnostnou hrozbou. Štáty museli pri svojom strategickom plánovaní brať do úvahy aj ekonomický vývoj vo svete, životné prostredie či migráciu.

Veľký podiel na týchto zmenách mala globalizácia. Fenomén, ktorý je laicky najčastejšie charakterizovaný ako „zmenšovanie sveta“, prispel k tomu, že bezpečnosť sa rozšírila do všetkých sektorov a oblastí spoločnosti. Vplyv klasických vojensko-politických atribútov sa začal zmenšovať a globalizácia - „dynamický proces, ktorý odstraňuje bariéry a stiera hranice, prepája jednotlivé štáty i kontinenty a vytvára úplne nový rámec medzinárodných bezpečnostných vzťahov“⁵ - tak v konečnom dôsledku znížila schopnosť štátu efektívne sa brániť voči bezpečnostným hrozbám prostredníctvom využitia konvenčných prostriedkov a bezpečnostných zložiek. To značne oslabilo rolu štátu ako garanta bezpečnosti. Štát spolu so svojimi zložkami síce aj naďalej ostáva hlavným aktérom v medzinárodných vzťahoch a pri zaručovaní

⁵ Eichler, J. (2009). *Mezinárodní bezpečnost v době globalizace*. Praha: Portál, s. 99.

bezpečnosti, no pretvorené bezpečnostné prostredie a nové bezpečnostné hrozby jeho rolu spochybňujú a oslabujú.

Úloha štátu v živote človeka sa postupne znižuje a aj keď sa dá predpokladať, že štát v globálnom meradle aj naďalej ostane dominantným aktérom, jeho úloha orientovať sa a udržať si svoju pozíciu v spleti nových bezpečnostných hrozieb a aktérov bude čoraz zložitejšia. Transformácia bezpečnosti je charakteristická rozširovaním a prehľbovaním bezpečnostnej agendy. Rozširovanie malo za následok zahrnutie nevojenských hrozieb, zatiaľ čo prehľbovanie znamená, že pri skúmaní bezpečnosti je potrebné brať do úvahy aj iné referenčné objekty ako štát. A to nielen klasických neštátnych aktérov, akými sú medzinárodné organizácie a nadnárodné korporácie, ale aj jednotlivca, sociálne skupiny, či dokonca planétu Zem.⁶

Čo znižuje bezpečnosť?

Pri odpovedi na otázku, čo ohrozuje bezpečnosť jednotlivcov a štátov, sa znovu dostávame k zložitosti a komplexnosti bezpečnosti. Faktom je, že to, čo istý človek vníma ako hrozbu, sa inému nemusí zdať ako nebezpečné. Podobne to platí aj pri štátoch alebo medzinárodných organizáciách. Aj napriek tomu ale existujú isté objektívne skutočnosti a je nespochybniteľné, že javy ako ozbrojený konflikt, terorizmus alebo globálna ekonomická kríza predstavujú nebezpečenstvo pre všetkých aktérov.

Bezpečnostné hrozby možno definovať ako „také javy a procesy ekonomického, politického, sociálneho, vojenského, geopolitického, ekologického, vedecko – technického, informačného, morálno – duchovného charakteru na najrôznejšej úrovni spoločenského života (od individuálnej až po globálnu), ktoré priamo negatívne pôsobia na prírodu a spoločnosť, ohrozujú ich existenciu, fungovanie a rozvoj.“⁷ Ullman bezpečnostnú hrozbu chápe ako čin alebo sériu udalostí, ktoré majú potenciál drasticky a pomerne rýchlo znížiť kvalitu života obyvateľov štátneho celku, na ktorý konkrétna hrozba vplýva alebo ktoré značne zužujú spektrum politík, ktoré môže vo

⁶ Cadier, D., Irondelle, B., Le Gloannec, A. (2013). *New and Evolving Trends in International Security*. Brusel: Transworld.

⁷ Volner, Š. (2005). *Nová teória bezpečnosti*. 2. vydanie. Zvolen: Bratia Sabovci.

vnútroštátnom prostredí využiť štát, jeho občania alebo súkromné spoločnosti.⁸ Aktéri medzinárodných vzťahov môžu svojimi opatreniami a správaním hrozbu zmierniť alebo úplne eliminovať, na druhej strane ju však môžu aj umocniť alebo nechcene vyvolať.

Veľký vplyv na skúmanie bezpečnosti a na delenie bezpečnostných hrozieb mala takzvaná Kodanská škola. Najdôležitejším termínom Kodanskej školy je sekuritizácia. Tá vychádza z teórie, že istý problém sa stáva bezpečnostnou hrozbou na základe činnosti aktéra, ktorý daný problém označí za hrozbu. Táto skutočnosť musí byť následne akceptovaná publikom, ktoré súhlasí s tým, že na riešenie danej hrozby je možné použiť aj extraordinárne prostriedky prekračujúce štandardné politické pravidlá. Pri sekuritizácii je dôležité, aby aktér, ktorý prezentuje ohrozenie ako existenčnú hrozbu, získal súhlas od verejnosti, čo v konečnom dôsledku znamená, že daný problém sa stane súčasťou bezpečnostnej agendy.⁹

Typy hrozieb

- priame (bezprostredné) - tie, ktorým je vystavený náš štát alebo my sami
- nepriame - dotýkajú sa spojencov, regionálnej alebo svetovej stability
- naliehavé - vyžadujú si neodkladnú, okamžitú reakciu
- latentné – nevyžadujú si okamžitú reakciu, aj napriek tomu majú potenciál stať sa naliehavými
- zámerné - vojenská agresia, teroristické útoky, ekonomické sankcie
- nezámerné - ekonomické krízy, epidémie a pandémie a hrozby vznikajúce v dôsledku plynutia prírodných činiteľov¹⁰

Zakladateľ Kodanskej školy Barry Buzan za najväznejšie a najtradičnejšie považuje vojenské hrozby, ktoré majú potenciál ohroziť všetky komponenty štátu, a to nielen samotné inštitúcie a štátny aparát, ale aj jeho iné dôležité časti – spoločnosť,

⁸ Brauch, H.G. (2011). *Coping with Global Environmental Change, Disasters and Security. Threats, Challenges, Vulnerabilities and Risks*. Berlin: Springer-Verlag Berlin Heidelberg.

⁹ Diskaya, A. (2013). *Towards a Critical Securitization Theory: The Copenhagen and Aberystwyth Schools of Security Studies*, http://www.e-ir.info/2013/02/01/towards-a-critical-securitization-theory-the-copenhagen-and-aberystwyth-schools-of-security-studies/#_ftn6, online [cit. 15.6.2016].

¹⁰ Eichler, J. (2009). *Mezinárodní bezpečnost v době globalizace*. Praha: Portál.

infraštruktúru a obyvateľstvo. Vojenské hrozby majú rôznu formu, najzávažnejšími sú invázia a okupácia, zvyčajne však majú politický podtón a cieľ. Politické hrozby sú najčastejšie spájané s konkrétnymi hodnotami a ideológiou. Za politickú bezpečnostnú hrozbu môžeme považovať aj existenciu diktátorských režimov, ktoré disponujú konvenčnými zbraňami, prípadne sa usilujú aj o vývoj zbraní hromadného ničenia. Ďalšou kategóriou sú ekonomické hrozby. Štvrtou kategóriou sú environmentálne bezpečnostné hrozby - zemetrasenia, ničivé búrky alebo záplavy môžu mimoriadne negatívne pôsobiť na fyzickú základňu štátu, čo v konečnom dôsledku ohrozuje aj fungovanie štátu a jeho inštitúcie. Spoločenské hrozby vyplývajú zo samotnej podstaty štátov, ktoré sú zložené z obyvateľstva a rôznych spoločenských skupín. Spoločenské bezpečnostné hrozby sú úzko prepojené s politickými a vznikajú v prípade, že členovia istej komunity založenej na spoločných hodnotách alebo spoločenských charakteristikách začnú vnímať inú komunitu ako hrozbu pre svoju existenciu.

V dôsledku prirodzeného historického vývoja a technického pokroku tak postupne došlo k zmene, respektíve k rozšíreniu spektra bezpečnostných hrozieb. Štatistiky ukazujú, že od konca studenej vojny zomrelo v dôsledku etnických konfliktov, epidemických chorôb a šírenia ručných zbraní viac ľudí ako v dôsledku medzištátnych konfliktov. Nové bezpečnostné hrozby sú výrazne rozmanitejšie, najmä čo sa týka ich rozsahu a intenzity, a preto je omnoho zložitejšie aj vyhodnocovanie ich dopadu. Vo viacerých prípadoch sa efekt nových bezpečnostných hrozieb neprejavuje okamžite, ich dopad je preto merateľný jedine z dlhodobého hľadiska.¹¹ Počas studenej vojny bol najväčšou bezpečnostnou hrozbou potenciálny konflikt medzi Spojenými štátmi americkými a Sovietskym zväzom, ktorý vyplýval z bipolárneho rozdelenia sveta ustáleného po skončení druhej svetovej vojny. Prípadné vypuknutie ozbrojeného konfliktu by malo globálne následky a zasiahlo by všetky vyššie spomínané sektory bezpečnosti. Bezpečnostné hrozby tak boli priamo prepojené s vojenskými možnosťami jednotlivých štátov a vychádzali z potenciálne agresívnych úmyslov aktérov medzinárodného systému, a to s cieľom dosiahnutia dominancie nad ostatnými štátmi.

¹¹ Krahnann, E. (2005). *New Threats and New Actors in International Security*. New York: Palgrave Macmillan.

Aktéri medzinárodných vzťahov si začali uvedomovať, že do sféry medzinárodnej bezpečnosti prenikajú nové hrozby, ktoré sú charakteristické neistotou. Zatiaľ čo spomínaný mocenský boj medzi USA a ZSSR predstavoval známu a jasne definovateľnú bezpečnostnú hrozbu, neistotu môžeme považovať za jeden z hlavných rysov meniaceho sa bezpečnostného prostredia. Druhou črtou nových hrozieb je asymetria, ktorá vyplýva zo zvyšujúceho sa rozdielu medzi ekonomickým a vojenským potenciálom jednotlivých aktérov. Bezpečnostné prostredie v období od konca druhej svetovej vojny tak môžeme charakterizovať ako obdobie prechodu od istoty k neistote, najmä čo sa týka chápania bezpečnostných hrozieb.

A čo Slovensko?

Slovenská republika momentálne pripravuje novú bezpečnostnú stratégiu, ktorá by mala byť hotová v polovici roka 2017. Do jej vydania je v platnosti stratégia z roku 2005. Vzhľadom na spomínané vývojové trendy, ktoré zasiahli bezpečnostné prostredie, je rýchla aktualizácia bezpečnostnej stratégie nevyhnutnosťou. Aj samotná súčasná stratégia totiž konštatuje, že zmenou bezpečnostného prostredia SR sa menia bezpečnostné hrozby a výzvy, na ktoré musí SR reagovať.

Stratégia z roku 2005 hrozby explicitne nerozdeľuje na tradičné a novovznikajúce. Výpočet samotných bezpečnostných hrozieb naznačuje inšpiráciu Európskou bezpečnostnou stratégiou, ktorá bola publikovaná dva roky pred vznikom slovenskej. Slovensko za hlavné tendencie vývoja bezpečnostného prostredia považuje prehlbovanie nestability, neurčitosti a nepredvídateľnosti hrozieb a globalizáciu, ktorá môže pre štát, ktorý nie je pripravený pružne reagovať, znamenať vážnu bezpečnostnú výzvu.¹² V podobnom duchu Slovensko definuje bezpečnostnú situáciu aj v Správe o bezpečnosti SR za rok 2015. Globálne bezpečnostné prostredie sa podľa nej vyznačuje zhoršovaním a rozširovaním škály rizík a hrozieb. Vplýva na to najmä ekonomická, sociálna, technologická a environmentálna prepojenosť sveta. Vývoj poznačila aj eskalácia už existujúcich bezpečnostných kríz – zintenzívnila sa hrozba

¹² Bezpečnostná stratégia SR z roku 2005, <https://www.mosr.sk/data/files/833.pdf>, online [cit. 21.6.2016]

terorizmu a extrémizmu, narástla ťažko kontrolovateľná migrácia a vzrástol aj vplyv hybridných hrozieb. Všetky tieto faktory len potvrdzujú rastúce prepájanie medzi vnútornou a vonkajšou bezpečnosťou štátu.¹³

Bezpečnostnú situáciu na Slovensku však ovplyvňuje aj situácia v iných regiónoch. V posledných rokoch to bola najmä kríza na Ukrajine, ktorá zmenila celkový charakter bezpečnostného prostredia euroatlantického priestoru či problémy v severnej Afrike a na Blízkom východe, ktoré spustili masovú migráciu do Európy.

**SLOVAK SECURITY POLICY INSTITUTE
SLOVENSKÝ INŠTITÚT PRE BEZPEČNOSTNÚ POLITIKU**

Na vřšku 8
811 01 Bratislava
Slovenská republika
Tel.: (+421) (02) 4319 1592
Email: info@slovaksecurity.org
www.slovaksecurity.org

© Slovak Security Policy Institute 2016. Všetky práva vyhradené. Obsah tejto analýzy sa nesmie kopírovať, distribuovať, upravovať ani poskytovať tretím stranám bez uvedenia vydavateľa.

Vydal Slovak Security Policy Institute, júl 2016.

**MINISTERSTVO
ZAHRANIČNÝCH VECÍ
A EURÓPSKÝCH ZÁLEŽITOSTÍ
SLOVENSKEJ REPUBLIKY**

Realizované s finančnou podporou Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR v rámci dotačného programu v oblasti medzinárodných vzťahov a zahraničnej politiky. Za obsah tohto dokumentu je výlučne zodpovedný Slovenský inštitút pre bezpečnostnú politiku.

¹³ Správa o bezpečnosti Slovenskej republiky za rok 2015, <https://lt.justice.gov.sk/Material/MaterialHome.aspx?instEID=-1&matEID=8205>, online [cit. 28.6.2016]